

Prof. dr Georgios A. Antonopoulos,
Teseide Univerzitet, Ujedinjeno Kraljevstvo
Srđan VUJOVIĆ,
Voditelj odjeljenja za strategiju i kvalitet,
World Vision International*

*Prevod
Primljeno: 29. jun 2021.
Prihvaćeno: 3. septembar 2021*

KRIMINAL I NOVAC: RAZUMIJEVANJE TRGOVINE LJUDIMA I POVEZANIH FINANSIJA U UJEDINJENOM KRALJEVSTVU***

Cilj ovog rada je pružiti prikaz o trgovini ljudima kao ilegalnom biznisu u Ujedinjenom Kraljevstvu (UK), jednoj od značajnijih „zemalja odredišta“ za žrtve trgovine ljudima, povezujući ga sa kontekstom država na Balkanu, kao „zemljama porijekla“. Osim detaljnog pregleda literature o ovoj temi, istraživanje se prvenstveno temelji na intervjuima provedenim sa profesionalcima za borbu protiv trgovine ljudima, koji dolaze iz raznih britanskih agencija za provođenje zakona, nevladinih organizacija, Ministarstva unutarnjih poslova, socijalnih službi i akademske zajednice, ali i na obavještajnim podacima iz izvještaja Metropolitanske policije. Istraživanje je pokazalo da je „scena“ trgovine ljudima u UK izuzetno fragmentirana i decentralizovana, te sa mogućnošću lakog ulaska na ovo ilegalno „tržište“. Dobijeni rezultati ukazuju da postoji niz razloga za ulazak na takvo „tržište“, sa tim da sva obrazloženja imaju jasne finansijske implikacije. Organizovanje trgovine ljudima, i prateći finansijski tokovi, znatno su olakšani kroz upotrebu informaciono-komunikacijskih tehnologija. Profit od trgovine ljudima, u UK, obično nije veliki (u poređenju sa drugim oblicima

* e-mail: g.antonopoulos@tees.ac.uk

** e-mail: srdjan_vujovic@wvi.org

*** Ovaj članak predstavlja, uglavnom, prevod teksta sa engleskog na srpski jezik, izvorno objavljenog kao Antonopoulos, G.A. et al. (2019). *Human Trafficking Finances*. New York: Springer.

organizovanog kriminala), a upravljanje tim sredstvima odražava fragmentiranu prirodu ovog fenomena. Iako se mogu prepoznati i neke sofisticirane metode pranja novca stečenog trgovinom ljudima, oni su ipak izuzetak, a ne pravilo.

Ključne reči: Trgovina ljudima, Ujedinjeno Kraljevstvo, nezakonit novac, pranje novca, informaciono-komunikacijske tehnologije.

1. Uvod

Centralno pitanje fenomena trgovine ljudima, kao jednog od najtežih oblika kriminala u savremenom svijetu, je novac. Naime, dok motivisani počinitelji percipiraju ovo antisocijalno ponašanje kao unosan „biznis“, novac igra značajnu ulogu u nivou ranjivosti potencijalnih žrtava. Ranjive žrtve, kao osobe u riziku od trgovine, kojima istovremeno nedostaju zaštitni faktori tj. otpornost (vidjeti više u Fouladvand i Ward, 2019), najčešće su pogođene jednim ili višestrukim oblikom siromaštva (npr. nedostatak edukacije, hronična nezaposlenost, loši zdravstveni i prehrambeni uslovi, nizak nivo lične bezbjednosti, socijalna izolacija), pa oni i članovi njihovih porodica trebaju novac da bi promijenili takav trenutni status. Čini se da novac, poput centripetalne sile, vuče motivisanog počinitelja i ranjivu žrtvu ka istoj tački. Oni će u mnogim slučajevima zajedno, jedno sa jasnom namjerom a drugo iz lakovjernosti, pronaći idealno mjesto za zločin – trgovinu ljudima.

Države sa balkanskog poluostrva se svrstavaju u zemlja porijekla, tranzita i zemlja odredišta kada je u pitanju trgovina ljudima (Department of State, 2020). Dok relevantna međunarodna tijela upozoravaju na visoku tamnu brojku ovog oblika kriminaliteta na Balkanu (vidjeti npr. Council of Europe, 2017), izvan fokusa balkanskih zemalja ostaju njihovi državljani kao (potencijalne) žrtve u drugim zemljama. Naime, državni izvještaji ovih zemalja o stanju u oblasti trgovine ljudima gotovo da ne tangiraju ovu oblast, a prilično oskudni fond naučne i stručne literature ne nudi značajne informacije o ovoj temi.

Pored utvrđenih činjenica da su žrtve trgovine ljudima, porijeklom sa Balkana, identifikovane u drugim zemljama, realna situacija daje i teorijsko opravdanje za takve pretpostavke. Naime, balkanske zemlje su među zemljama sa najnižim bruto domaćim proizvodom u Evropi, i visokom stopom siromaštva. Na primjer, u Bosni i Hercegovini između 30% i 35% ukupnog stanovništva (25%-30% djece) živi ispod linije apsolutnog siromaštva (vidjeti više u Papić i Fatahović, 2019). Posebno je relevantno napomenuti da u balkanskim zemljama žive i

izuzetno ranjive grupe, a koje karakteriše hronično i multidimenzionalno siromaštvo. Prije svih to su populacija Roma i migrantska populacija od 2015. godine.

Sa druge strane, u kontekstu trgovine ljudima, Ujedinjeno Kraljevstvo (UK) se primarno smatra zemljom destinacije, u kojoj muškarci, žene i djeca bivaju subjekti seksualne i radne eksploatacije, uključujući i služenje u domaćinstvima. Posljednje procjene Vlade pokazuju da je u UK trenutno prisutno oko 13.000 žrtava trgovine ljudima, među kojima je 123 različitih nacionalnosti (Department of State, 2020). Naravno, izuzetno je teško utvrditi tačne razmjere trgovine ljudima i imati potpuno jasnu sliku o broju ljudi koji su već postali žrtve, ne samo zbog prikrivenosti izvršenja trgovine ljudima, nego i zbog niske stope prijavljivanja (često izazvanu kulturološkim sklonostima da se izbjegne prijavljivanju viktimizacije vlastima), pa na kraju i zbog nesavršenosti zvaničnih statističkih izvještaja. Međutim, ono što su otkrile brojke Nacionalne agencije za kriminal (*e. National Crime Agency - NCA*) jest da su državljani Albanije, Rumunije, Srbije, Mađarske, Bosne i Hercegovine bili žrtve trgovine ljudima u UK (vidjeti na primjer National Crime Agency [NCA], 2017).

Ovaj rad primarno ima naučnu svrhu, ali takođe ostvaruje i društvene ciljeve. Prvenstveno, njime se otkriva i opisuje ilegalni „biznis“ trgovine ljudima u UK, sa posebnim fokusom na njegove finansijske implikacije. Imajući na umu da je ovo izuzetno neistražena oblast uopšte (vidjeti više u Zhang, 2009), ali posebno u naučno-istraživačkom fondu balkanskih zemalja, čini se opravdanim da se kao naučni ciljevi ovog rada postave naučna deskripcija, sa elementima naučne klasifikacije i naučnog objašnjenja.

Osim za naučnike i akademsku zajednicu, rezultati ovog istraživanja mogu biti vrlo korisni za profesionalce i donosioce odluka, u smislu boljeg razumijevanja fenomena trgovine ljudima u zemlji u kojoj su i državljani balkanskih zemalja među žrtvama ovog oblika kriminala. Naime, posljednje procjene pokazuju da su ograničena znanja među profesionalcima jedna od glavnih prepreka za uspješno suprotstavljanje trgovini ljudima (vidjeti više Dottridge et al., 2021).

U ovom radu rezultati su prezentovani i diskutovani kroz tri povezane, ali međusobno nezavisne sekcije: Sekcije 3.1 i 3.2 pružaju opšti pregled organizovanja trgovine ljudima u društvu UK-a, sekcija 3.3 kao posebno važnu komponentu opisuje ulogu informaciono-komunikacijskih tehnologija (IKT) u trgovini ljudima i njene implikacije na finansije, dok je dio 3.4. posvećen ostvarenom profitu od trgovine ljudima, trošenju pribavljenih finansijskih sredstava i njihovom ponovnom investiranju. Ovaj rad se završava sa zaključcima, uz povezane preporuke.

2. Metode

Ovo istraživanje je bazirano na kvalitativnim metodama prikupljanja podataka: (1) „invazivnoj“ metodi kroz provedbu intervjua, i (2) „neinvazivnim“ metodama kroz primjenu analize sadržaja dokumenata. Kada je riječ o prvom izvoru podataka, intervjui su provedeni sa 20 eksperata iz UK-a, uključujući akademske istraživače sa istraživačkim fokusom u oblasti organizovanog kriminala uopšte i trgovine ljudima specifično, članove relevantnih nevladinih organizacija (NVO), pripadnika agencija za provedbu zakona u britanskoj policiji, NCA, Odjeljenja za prihod i carine njenog Visočanstva (*e. Her Majesty's Revenue and Customs - HMRC*), Regionalne jedinice za specijalne operacije, istražiteljima za krivične i finansijske istrage iz *Home Office*-a, kao i sa službenikom iz službe socijalne zaštite.¹

Kao drugi izvor podataka korišteni su obavještajni izvještaji metropolitanske policije. Ovi obavještajni izvještaji pružaju uvid u profil problema trgovine ljudima, kao i u profil organiziranog kriminala uopšte, a sa ciljem informisanja za potrebe taktičkih zadataka i koordinacije unutar policije.

Pored navedenog, dostupni pisani izvori su korišteni sa ciljem da se osigura bolje razumijevanje „biznis modela“ u kriminalnim aktivnostima uopšte, a posebno onih modela koji se mogu dovesti u vezu sa različitim formama trgovine ljudima. To su izvještaji naučnika, istraživačkih instituta, vlade, NVO-a, kao i izvještaji relevantnih nacionalnih i međunarodnih agencija za provedbu zakona i relevantnih međunarodnih organizacija (*British Police, NCA, Scottish Crime and Drug Enforcement Agency [SCDEA], Gangmasters and Labour Abuse Authority [GLAA], Europol, etc.*), *United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC], Financial Action Task Force [FATF]*). Takođe, kao izvori su korišteni pismena i usmena saopštenja za medije, koja su data od strane agencija za provedbu zakona.

3. Rezultati i diskusija

3.1. Društvena organizacija trgovine ljudima do i unutar UK-a

U procesu trgovine ljudima mogu se razlikovati najmanje tri faze: (a) vrbovanje i regrutovanje; (b) transport od mjesta porijekla do mjesta odredišta, uklju-

1 U ovom radu respondentima je dodjeljan određeni kod kako bi se zaštitila njihova anonimnost. Prva dva simbola u kodovima („UK“) označavaju Ujedinjeno Kraljevstvo, simbol „E“ znači ekspert.

čujući i potencijalno ilegalni ulazak žrtve u druge zemlje; i (c) fazu eksploatacije (vidjeti na primjer Kleemans i Smit, 2014; Mujanović, 2012; Mijalković 2009).

Rezultati pokazuju da prva faza, *vrbovanje i regrutovanje*, isključujući slučajeve otmice žrtava, obično podrazumijeva uključenost različitih aktera kao što su prijatelji i porodica žrtve, poslovni saradnici, duhovne vođe, agencije za zapošljavanje, ili npr. kompanije za menadžment umjetnosti (UK-E1; UK-E2; UK-E3; UK-E4; UK-E5, itd.). U nekim slučajevima kontekst ove faze se zasniva na neformalnim socijalnim mrežama, u malim mjestima, u zemlji porijekla. Na primjer, značajan broj žrtava trgovine ljudima, koje su otkrivene u mjestima na sjeveru Engleske, bile su vrbovane u pentekostnim crkvama u selima ili malim gradovima u Rumuniji, i to u dijelovima zemlje u kojima je značajno zastupljena romaska populacija (UK-E11). Važno je imati na umu da gotove sve balkanske države imaju značajnu populaciju Roma, koji su dominantna grupa u nekim lokalnih zajednicama i koje karakteriše visok nivo isključenosti iz društvenih tokova u zemlji, pa se često svrstavaju u najranjivije kategorije od trgovine ljudima (vidjeti takođe Dottridge et al. 2021; Radovanović i Knežević 2014; Institution on Human Rights Ombudsman of BiH, 2013).

Faza vrbovanja se uglavnom zasnivala na lažnim obećanjima, uključujući „pakete za zapošljavanje“, u kojima se žrtvama nudio (vezan) smještaj kao dio posla, kao i razni oblici pomoći za svakodnevne životne situacije. Na primjer, većini Rumuna koji dođu na posao na sjever Engleske, osim posla na ugovornoj osnovi, obećana je pomoć u postupku zahtjeva za naknadu dodatnih troškova i zdravstvenu zaštitu (npr. usluga stomatologa). Trgovci ljudima se služe legitimnim agencijama u ovoj fazi, čak i kada se koristi šira nelegalna strategija, pa žrtvi mogu predočiti ugovore i pravnu dokumentaciju kao sredstvo za ublažavanje žrtvine zabrinutosti od trgovine ljudima, odnosno za maskiranje namjeravanog iskorištavanja (UK-E1; UK-E2; UK-E3). Ipak, mnoge od eksploatisanih osoba svjesno su i dobrovoljno pristale da budu uključene u „seksualnu industriju“ u UK. Međutim, iako su prepoznale ili su sumnjale na potencijalnu eksploataciju, žrtve obično nisu bile svjesne stepena te eksploatacije sve dok se nisu našle u završnoj fazi trgovine ljudima.

Modus operandi je nešto drugačiji u slučaju trgovine ljudima unutar UK. Naime, vrbovanje je usmjereno na beskućnike, siromašne ljude koji se okupljaju na mjestima gdje se dijeli hrana, na osobe sa mentalnim problemima i zavisnike od droga, kao i na (ranjivu) djecu i mlade u ustanovama za posebnu brigu (UK-E7). Zanimljivo je da je jedan od ispitanika u istraživanju spomenuo da je osoba koju je lokalna policija identifikovala kao potencijalnog izvršitelja trgovine ljudima, pokušala dobrovoljno pristupiti Službi za pomoć djeci žrtvama

seksualnog iskorištavanja (*Barnard's SECOS* projekat), a kako bi imala pristup ranjivim/potencijalnim žrtvama (UK-E4).

Faza transporta žrtava od mjesta porijekla do krajnje destinacije, uključujući pružanje utočišta za žrtve u toku tranzita, takođe je faza u kojoj različiti akteri obavljaju različite funkcije. U pogledu finansija, uključivanje različitih aktera podrazumijeva i transakcije između njih, a one se zasigurno mogu smatrati dijelom aktivnosti organizovanih kriminalnih grupa. Prevoz do UK-a, posebno iz država članica EU-a, često se obavlja legalnim putevima. Međutim, u slučaju kada su žrtve državljani zemalja koje nisu članice EU, transport uglavnom podrazumijeva ilegalne ulaske kroz luke na južnoj i istočnoj obali zemlje (UK-E5). Krivotvorenje dokumenata, ili pribavljanje potrebnih dokumenata uz koruptivne aktivnosti policijskih ili drugih službenika, vrlo moguće je u ovoj fazi. Kao dobar primjer može poslužiti poznati slučaj „Hamidović“ iz Bosne i Hercegovine, u kojem je kroz policijsku akciju „CD“ otkriveno da je konzul Ambasade Bosne i Hercegovine u Francuskoj pomagao trgovcima ljudima da dobiju potrebnu dokumentaciju kako bi žrtve iz Bosne i Hercegovine prevozili u Francusku (vidjeti na primjer Radio Sarajevo, 2015).

Kada je riječ o *fazi eksploatacije*, rezultati pokazuju da postoje dva dominantna oblika u UK: (a) seksualna eksploatacija i (b) radna eksploatacija. Međutim, treba biti svjestan da su ovi oblici mnogo vidljiviji od, na primjer, trgovine u svrhu prodaje ljudskih organa, pa su i frekventniji u zvaničnim statistikama i u svakodnevnom poslu profesionalaca.

Žrtve *seksualne eksploatacije* često su vrlo vidljive, naročito kada je u pitanju „bavljenje prostitucijom“ na ulici, ali u mnogim se slučajevima ovaj vid eksploatacije vrši u „podzemlju“, poput privatnih domova ili skrivenih javnih kuća. Javna i legitimna mjesta poput salona za masažu, lječilišta, zdravstvenih klubova i striptiz klubova, takođe se pojavljuju u oblicima za ilegalnu prostituciju i seksualnu eksploataciju žrtava. Slično tome, *radna eksploatacija* otkrivena je u radno intenzivnoj proizvodnji, građevinarstvu i poljoprivredi (npr. farme voća u Kentu, farme kokoši u Cumbriji, itd.), uslužnoj djelatnosti kao što su saloni za nokte, autopraonice, usluge čišćenja, solariji, ugostiteljska industrija, restorani, industrija staranja i brige, firme za zbrinjavanje otpada, kao i eksploatacija u domaćinstvima.² Takođe, žrtve trgovine ljudima, posebno iz Vijetnama, iskorištavaju se na farmama kanabisa.

2 U mnogim slučajevima se ova dva oblika eksploatacije preklapaju. Na primjer, seksualno iskorištavanje žena žrtava radne eksploatacije, zaposlenih u javnim i legitimnim mjestima kao što su saloni za masažu, lječilišta i striptiz klubovi uključuje pružanje neseksualnih usluga, npr. masaža, ples, posluživanje klijenata itd.

Prema NCA, 2016. godine trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije je bila najčešći oblik trgovine koji je zabilježen u UK, kako za punoljetne žrtve, tako i za djecu žrtve (NCA, 2017). Naime, ono što olakšava trgovinu i eksploataciju radne snage u UK su široki lanci za pribavljanje radne snage, koji omogućuju visok stepen razdvajanja između agenta (posrednika koji pribavlja radnu snagu) sa jedne strane, i krajnjeg korisnika radne snage sa druge strane. U tako raznolikom i razrušenom sistemu, pravne agencije/inspekcije rada nisu uvijek svjesni odakle radnici potiču i kako su regrutovani (Skrivankova, 2014). Ispitanici iz agencija za provođenje zakona i NVO su, takođe, potvrdili da se trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije često javlja baš u sektoru rada koji su pobrojani iznad, ali posebno naglašavaju da unutar ovog oblika iskorištavanja često postoje brojna preklapanja u smislu sektora i načina izvršenja (UK-E17; UK-E20).

Trgovina ljudima raspršena je širom zemlje i prilično je teško identifikovati ključna žarišta, osim možda većih gradova Velike Britanije, i to prvenstveno za seksualno iskorištavanje: London, Birmingham, Manchester, Glazgov, Njukasl, itd. Međutim, čini se da postoji značajan broj (poznatih) slučajeva trgovine ljudima na jugu i istoku zemlje i značajan broj (poznatih) slučajeva trgovine ljudima na zapadu, sjeveru, Velsu, Škotskoj i Sjevernoj Irskoj (NCA, 2016). Zanimljivo je, takođe, primijetiti da iskorištavanje (istih) žrtava (obično migranata) nije isključivo učinjeno samo u UK, nego i drugim zemljama. Obavještajni izvještaji otkrivaju da albanski muškarci i žene sa krivotvorenim talijanskim pasošima putuju u Republiku Irsku, gdje bivaju iskorištavani u građevinskoj industriji i poljoprivredi, a zatim se premještaju u Sjevernu Irsku radi istih aktivnosti. Zapravo se sele iz jedne zemlje u drugu, a sve u zavisnosti od raspoloživog posla i kratkotrajnih projekata. Ovi radnici često žive u kamp kućicama ili čak u šupama. Takođe, i u drugačijim oblicima radne eksploatacije, radnici se ponekad prodaju od jednog poslodavca do drugog.

Eksploatisanim osobama se upravlja na razne načine. Često se koristi nasilje, ali uglavnom se to ipak zadržava na prijetnjama fizičkim nasiljem. Međutim, vrijedno je napomenuti da, posebno kada je riječ o seksualnoj industriji, „konkurencija“ prisiljava trgovce ljudima da budu selektivno fizički nasilni prema žrtvama, odnosno manje nasilni prema ženama i djevojkama. To ipak ne znači da nasilje nije prisutno. Naime, što je tržište tajnije, vjerovatnije je da postoji zlostavljanje i nasilje (UK-E1; UK-E3; UK-4). Pored toga, važno je napomenuti da je nasilje u trgovini ljudima često povezano sa specifičnim kulturološkim obilježjima trgovaca ljudima. Na primjer, prema policijskim obavještajnim izvještajima, spremnost nekih kineskih trgovaca ljudima da koriste nasilje smatra se metodom „čuvanja obraza“ i sticanja statusa unutar kolektiviteta trgovine

ljudima, a ne kao racionalna potreba za kontrolom nad žrtvama. Podaci sugeriraju da je u „biznisu“ trgovine ljudima manje izraženo nasilje od ostalih ilegalnih biznisa (npr. tržište droga, ili iznuda/reketarenja), a razlog je, prema Koppu (2012), odsutnost potrebe za nadzorom/kontrolom teritorije u fazi eksploatacije. To se, između ostalog, odražava u relativno harmoničnom suživotu različitih malih mreža/grupa za trgovinu ljudima na raznim malim lokalitetima u UK.

Kada je u pitanju trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije, osim tajnovite prirode ovog fenomena i očajničke potrebe za zarađivanjem novca od strane žrtava, postoje i druge okolnosti koje ih dovode i drže u fazi eksploatacije. To su neznanja o zapošljavanju i drugim pravima u UK, neadekvatne jezičke vještina, ali i kulturološka pitanja poput „prihvatanja porodične hijerarhije sa strahom od širih društvenih posljedica ako se u pitanje dovedu radni aranžmani“ (Beels, 2017, s. 4). Svježe evidentirane činjenice u UK sugeriraju da su u nekim slučajevima žrtve (posebno neobrazovani rumunski Romi koji nemaju odgovarajuće znanje engleskog jezika) prisiljavane na rad pod prijetnjom da će ih, ako se ne pridržavaju zahtjeva, „izbaciti iz zemlje“ na osnovu Brexita (UK-E9; UK-E11). Na kraju treba reći da se samo u izuzetnim slučajevima dešava da trgovci ljudima prisiljavaju eksploatisane radnike da čine krivična djela a kako bi ih na taj način spriječili da odu u policiju i zatraže pomoć.

3.2. Struktura „tržišta“ i organizacija mreža trgovine ljudima

Pouzdana informacije o strukturama i operativnom djelovanju mreža trgovine ljudima u UK teško se mogu generalizovati. Segmentarne, ali pouzdane procjene, obično se zasnivaju na studijama slučaja (vidjeti na primjer Spencer, 2014), kao i na profilima počinitelja sačinjenih na temelju podataka iz optužnica i osuđujućih presuda. Takođe, kao razlog za nedostatak kvaliteta i dubine informacija o ovom pitanju autori obično navode i prikrivenu prirodu ovog oblika kriminala (Surtees, 2008). U svakom slučaju, učešće velikog broja aktera u mrežama trgovine, koji pritom zauzimaju različite pozicije, doprinosi da proces generisanja relevantnog znanja o ovom pitanju nije imun na važne konceptualne, a time i neizbježne činjenične pristrasnosti (Weitzer, 2015; Antonopoulos i Papanicolaou, 2018). Ono što se može nesporno utvrditi je da ilegalni „biznis“ trgovine ljudima u UK karakteriše fragmentiranost i decentralizovanost. Naime, rezultati istraživanja otkrivaju kako različiti akteri mogu igrati značajnu ulogu u različitim fazama procesa trgovine ljudima. Ti akteri mogu:

- da djeluju kao „vukovi samotnjaci“ angažujući/vrbujući ranjive žene i djevojke, a zatim ih prisiljavajući na prostituciju. Prisutnost trgovca sa-

motnjaka strogo je u suprotnosti sa tvrdnjom Ministarstva unutrašnjih poslova da je udio organizovane trgovine ljudima u UK 100% (vidjeti više u Mills et al., 2013);

- pripadati robusnijim organizacijskim oblicima koji sadrže hijerarhijske strukture. Ovi snažni organizacijski oblici, koji su prilično neuobičajeni, uglavnom se mogu naći među etničkim grupama sa jakom porodičnom osnovom, kao što su Albanci, i obično odražavaju porodičnu hijerarhiju;
- da djeluju u okviru jačih ili slabijih mreža bilo kao pojedinci, kao parovi ili kao dio manjih grupa koje provode različite funkcionalne aktivnosti u jednoj ili u različitim fazama procesa trgovine. Neke od tih struktura mogu djelovati lokalno i na vrlo niskom nivou ili djelovati na mnogo širem geografskom području. Na primjer, poljska grupa koju su vlasti razbile djelovala je širom UK, uključujući gradove poput Edinburga, Belfasta, Glasgova, Lidsa i Njukasla. Ova grupa je zapošljavala recepcionarku sa sjedištem u Londonu, koja je zapravo bila osoba zadužena da podigne slušalicu na poziv relevantne osobe iz grupe i da upućuje djevojke/žrtve na određena mjesta (UK-E16).

Mnoge grupe za trgovinu ljudima u UK djeluju u diskretnim etničkim ili imigrantskim zajednicama. Međutim, međuetnički aranžmani postoje, a povremeni zaposlenici i/ili žrtve ponekad se regrutiraju izvan osnovne etničke grupe (Webb i Burrows, 2009). Kineski trgovci ljudima, upravo zbog zasićenosti kineskih restorana velikim brojem Kineza u Londonu (i oduzimanja poslova), povremeno sklapaju saveze sa trgovcima ljudima drugih nacionalnosti kako bi svojim (trgovačkim) sunarodnicima osigurali (eksploatacijski) posao. Kao što je već spomenuto, izuzimajući žrtve, postoji niz aktera u mrežama za trgovinu ljudima.

- *Organizator (e. The organizer)* se bavi planiranjem operacije, uspostavljanjem kontakata sa pojedincima, regrutacijom članova grupe za trgovinu ljudima, itd. U malim mrežama za trgovinu, organizator je uključen u sve faze trgovine ljudima, od regrutacije i prevoza do eksploatacije (vidjeti takođe Brå, 2008). Zanimljivo je da su respondenti u provedenim intervjuima vrlo često organizatora poistovjećivali sa vlasnikom objekta u kojem se eksploatacija odvija. To može biti, na primjer, vlasnik restorana ili autopraonice.
- *Regruteri (e. The recruiters)* su zaduženi za vrbovanje i „regrutovanje“ osoba za seksualno i/ili radno iskorištavanje, i neko su ko stalno živi u zemlji porijekla eksploatisanih pojedinaca, pa vrlo dobro poznaje jezik žrtava, specifičnosti svake zemlje i/ili određenog područja, ili čak i lično

poznaje žrtve. U nekim slučajevima, i u slučaju seksualnog iskorištavanja, bivši „seksualni radnici“ koriste se da nagovore buduće žrtve, žene i djevojke, da dođu raditi u UK. Sa druge strane, u slučaju eksploatacije radne snage, grupe radnika regrutuje i njima upravlja neko iste etničke pripadnosti. Taj pojedinac obično djeluje kao posrednik između radnika i poslodavca, a često je i sam bivši zaposlenik istog poslodavca.

- *Prevoznici/pratitelji* (e. *The transporters/escorts*) se bave prevozom ili barem pomaganjem žrtvama u dolasku u UK. Tokom cijelog putovanja može biti više od jednog prevoznika/pratnje, iako u mnogim slučajevima žrtve (posebno one iz istočne Europe), bilo da se radi o seksualnom ili radnom iskorištavanju, putuju samostalno do UK.
- *Izvršitelji* (e. *The enforcers*), u mreži trgovine ljudima, predstavljaju osobe koje su dužne „nadgledati“ žrtve na mjestima eksploatacije. Takođe, oni su najčešće zaduženi da „naplaćuju dugove“.
- *Korumpirani javni službenici* (e. *The corrupt public officials*) su oni koji pružaju pomoć tokom postupka trgovine ljudima (npr. zaposlenici u ambasadama i konzulatima i/ili zaposlenici u lokalnim vlastima) ili drugi koji su podmićeni kako bi „zatvorili oči“ pred eksploatacijom (npr. korumpirani policajci).
- *Vlasnici legalnih biznisa* (e. *The legal business owners*) su pojedinci koji posjeduju lokale ili mjesta na kojima se odvija faza eksploatacije u procesu trgovine ljudima.
- *Omogućivači* (e. *Enablers*) mogu biti advokati koji pomažu u fazama procesa trgovine ljudima, kao i oni koji savjetuju i brane trgovce ljudima redovno ili *ad hoc*, ili profesionalci koji su sastavni dio finansijskog upravljanja firmama, poput računovođa (UK-E16).
- *Slobodnjaci* (e. *Freelancers*) su facilitatori koji su periferno povezani sa mrežom trgovine ljudima i zapravo možda nisu ni svjesni postojanja same mreže ili nivoa iskorištavanja. Ti se slobodnjaci mogu razlikovati od recepcionara u nekom legalnom biznisu, do tinejdžera koji dostavljaju kartice za pratnju do mjesta poput pabova, do taksista i opštih „pomagača“.

Predstavljanje iznad opisanih aktera u mrežama trgovine ljudima ne znači nužno da oni postoje u svakom kolektivitetu i/ili svakoj mreži. To je posebno relevantno za situacije kada je normalno funkcioniranje društva poremećeno. Klasičan primjer su situacije koje zahtijevaju vanredno stanje, poput situacije sa COVID-19 pandemijom, u kojoj organizovane grupe prilagođavaju svoj način djelovanja aktuelnim uslovima (vidjeti više u UNODC, 2020).

Zbog svega navedenog, izuzetno je teško dati univerzalan opis profila člana grupe za trgovinu ljudima, jer se čini da postoji različitost u profilima svakog od gore pomenutih aktera. Štaviše, pojedinci koji učestvuju u ovom poslu nisu nužno iskusni kriminalci. Neki imaju relevantnu infrastrukturu za uključivanje (npr. Pravna firma, farma, bar, salon za masažu, stan u kojem se odvija faza eksploatacije), dok neki u posao ulaze bez ikakvih resursa. Velika većina izvršilaca su muškarci. Međutim, u nekim mrežama učešće žena je vrlo funkcionalno (npr. u fazi zapošljavanja). Kao što je ranije spomenuto, trgovci ljudima nisu uvijek nepoznati žrtvama. Trgovac ljudima je često prijatelj, susjed ili čak član njezine (nuklearne ili šire) porodice. Rezultati pokazuju da su, ipak, izvršiocima ovih krivičnih djela najčešće dobno stariji u poređenju sa izvršiocima konvencionalnog kriminaliteta u UK, tj. ovi izvršiocci su obično stariji od ranih tridesetih godina (vidjeti takođe Broad, 2013).

Iako većina ispitanika u ovoj studiji vjeruje da trgovci ljudima ulaze u ovaj „posao“ jer je to unosan „biznis“ („... u potpunosti je motivisan značajnim iznomsima novca ...“, UK-E5), u stvari postoji niz obrazloženja za ulazak na tržište; niz obrazloženja koja, kao se može vidjeti u nastavku rada, imaju finansijske implikacije:

- *Zarađivanje novca*: Ovdje postoji širok spektar različitih motiva za trgovce ljudima. Dok neki (uglavnom trgovci migranti) iskorištavaju druge radi „preživljavanja“ (vidjeti takođe Broad, 2013), drugi iskorištavaju priliku za dodatnu zaradu i to često u okvirima postojećeg legalnog biznisa. Kao treća komponenta mogu se prepoznati, iako u vrlo malom broju slučajeva, trgovci manjinskim etničkim grupama (britanske nacionalnosti) koji su pokrenuli male i kratkotrajne poslove vezane za prostituciju, koji podrazumijevaju maloljetne djevojke, a kako bi stekli kapital za pokretanje vlastitog legitimnog posla (UK-E2);
- *Zarađivanje novca i sticanje statusa „posrednika za seksualni užitak“ prijatelja*: Ovo se isključivo veže za slučaj seksualne eksploatacije, a vrše ga pojedinci unutar grupa „... da bi izgledali kao muškarčine u krugu svojih prijatelja“ (UK-E2);
- *Izbjegavanje troškova, zadržavanje konkurentnosti i spašavanje vlastitog biznisa*: To je posebno slučaj sa iskorištavanjem radne snage. Prema GLAA-u, ova vrsta eksploatora definiše se kao „Chancer“: „osoba koja... svjesno ili nesvjesno ne uspijeva adekvatno platiti radnike ili im dati osnovna radna prava. On može da započne sa dobrom namjerom. Može pasti pod pritisak da smanji maržu ili da izgubi vitalni ugovor. Chancer štiti maržu vlastitog posla, prenoseći nepravedan dio komercijalnog

pritiska na svoje radnike. Chancer obično vjeruje da radeći „prave stvari“ sa svojim zaposlenicima, njegov posao neće biti u konkurentski nepovoljnom položaju“ (Beels, 2017: 4).

Pojedinci se uključuju u mreže trgovine ljudima preko osoba od povjerenja, porodičnih i rodbinskih veza, te susjedskih kontakata. Na primjer, u slučaju kineskih trgovaca ljudima koji posluju u Londonu, važnu ulogu imaju udruženja ljudi sa istim rodnim mjestom. Na kraju, samo okruženje koje se stvara kroz postojeći legalni biznis je od velike važnosti za stvaranje i učvršćivanje veza u mrežama za trgovinu ljudima. Naime, legalni poslovi djeluju kao kontekst u kojem se odnosi (poslodavac-zaposlenik i odnosi između partnera) stvaraju i transformišu u kriminalne poslovne odnose, u kojima je zavisnost pojedinaca izuzetno prisutna. Sličan trend se može primjetiti u nezakonitoj trgovini duhanom (vidjeti na primjer Antonopoulos i Hall, 2016; CSD, 2015).

3.3. Uloga i uticaj IKT-a na aktivnosti i finansije u trgovini ljudima

Internet, kao i IKT uopšte, uticao je na moduse trgovine ljudima u svim njenim fazama, kao i na mnoge finansijske aspekte ovog antisocijalnog ponašanja. U posljednjih godinu dana postoje značajni zapisi da je pandemija COVID-19 dodatno pridonijela korištenju IKT-a u oblasti trgovine ljudima, kao i u različitim vrstama organizovanog kriminala (vidjeti više u UNODC 2020).

Kada je riječ o *vrbovanju i regrutovanju žrtava*, zabilježen je veliki uticaj web stranica, uključujući usluge društvenih mreža i mikroblogiranja, kao što su Facebook i Twitter. Takođe, bilježi se veliki broj mrežnih oglasa, web stranica za pronalazak partnera i internacionalnih agencija za brak, koje regrutuju ljude u svrhu seksualne ili radne eksploatacije, zajedno sa *offline* oblicima zapošljavanja, poput usmenog zagovaranja neposredno ili putem prijatelja i rodbine. Kako bi namamili i regrutovali žrtve putem interneta, trgovci ljudima često postavljaju lažne, obećavajuće oglase na web stranice za zapošljavanje, zabavljanje sa partnerima i/ili vjenčanja. Ponuđeni poslovi su obično uključuju administraciju, čišćenje, pomoć u kući, brigu o djeci i starijim osobama, konobarisanje, hostesa, ples na šipci, prikupljanje i isporuku materijala i sredstava za humanitarne organizacije, poljoprivredne i građevinske uluge, obrazovne kurseve ili rad u turističkom sektoru (UK-E1; UK-E2; UK-E3; UK-E4; UK-E5; UK-E18 itd.; vidjeti takođe Europol, 2014). Direktan kontakt se započinje sa žrtvama u *chat* sobama ili putem web lokacija za društvene mreže, gdje se trgovci predstavljaju kao prijatelji ili ljubavnici kako bi vrbovali žrtve, često razmjenjujući e-poštu, poruke, fotografije i videoza-

pise sa svojim žrtvama, a sve sa ciljem da bi učvrstili odnos i stekli njihovo povjerenje (vidjeti takođe Diba et al., 2017; Antonopoulos et al., 2020).

Još jedan zanimljiv nalaz iz provedenih intervjua odnosi se na upotrebu aplikacija za lociranje kroz društvene mreže od strane trgovaca fokusiranih na seksualnu eksploataciju, a sa ciljem da bi se utvrdila blizina potencijalne žrtve (u smislu obližnjeg grada ili mjesta, ili čak unutar istog mjesta). To im omogućava lako praćenje, upoznavanje i izgradnju odnosa u cilju sticanja povjerenja od strane ciljane žrtve. Naime, poznato je da mnogi elektronički uređaji, kao što su mobilni telefoni i tableti, imaju ugrađene funkcije usluga lokacije, koje omogućuju bilo kojim programima i web lokacijama trećih strana da koriste podatke na temelju trenutne lokacije korisnika, pa tako pružaju brojne usluge temeljene na lokaciji, poput pronalaženja obližnjih sadržaja koji uključuju parkove, restorane, bankomate, i sl. Ako je korisnik na svom uređaju omogućio usluge lokacije, svjesno ili nesvjesno, to omogućava aplikacijama društvenih medija, kao što su Facebook i / ili Twitter, pristup i javno prikazivanje lokacije korisnika svojim „prijateljima“, i to putem ažuriranja statusa korisnika, prenosa fotografija i poruka, a sve to u zavisnosti od podešavanja privatnosti od strane korisnika. Slijedom toga, vidljivost nečije lokacije drugima može imati negativne posljedice za korisnika i imati veliku korist za trgovca ljudima koji traži ranjive ciljane žrtve. Predstavnicima NVO sa kojima su razgovarali Antonopoulos et al. (2020) spominju da mnoge žrtve sa kojima su saradivali nisu bile oprezne u korištenju Interneta, i u pravilu su zanemarivali provjeru usluga lokacije na svojim mobilnim telefonima. Konačno, s obzirom na metod regrutovanja, Internet je omogućio ne samo lakšu identifikaciju potencijalnih žrtava već i dodatne mogućnosti za zaradu u ovoj fazi. Na primjer, u jednom slučaju eksploatacije radne snage, potencijalne žrtve iz Litvanije regrutovane su putem litvanske web stranice, i čak su platile po 350 funti trgovcu ljudima koji je upravljao određenom web stranicom kako bi joj osigurao posao u UK (UKHTC / SOCA, 2013).

Upotreba IKT je, takođe, olakšala i *fazu transporta* žrtava trgovine ljudima. Naime, registrovano je da je putem Web stranica i društvenih mreža pružena značajna pomoć u procesu transporta, između ostalog, olakšavajući rezervaciju karata i pribavljajući putnu dokumentaciju u nekoliko vrsta prevoza. Trgovci putem interneta često kupuju karte koristeći kompromitovane podatke o kreditnim karticama, a kako bi prikriili svoj identitet i time dodali još jedan sloj anonimnosti i udaljenosti od eventualne identifikacije i krivičnog progona. Naime, upotreba podataka sa ukradenih kreditnih kartica osigurava da se karte ili žrtve ne mogu lako povezati sa trgovcima ljudima, i sve to vrlo povoljno (Diba et al., 2017.; Antonopoulos et al., 2020). Na kraju treba reći i da su digitalne tehnologije

omogućile krivotvorenje dokumenata, po vrlo niskim cijenama za vrlo dobar kvalitet lažnog dokumenta (UK-E3).

Kada je riječ o fazi *eksploatacije*, IKT su u značajnoj mjeri prebacili prirodu seksualnog iskorištavanja iz pretežno fizičkog okruženja u sve virtualniji krajolik, do te mjere da se većina prostitucije trenutno oglašava i traži putem interneta, dakle u digitalnom okruženju, koje se u stručnoj literaturi naziva „virtualna ulica/čtvrta crvenih fenjera“ (Cauduro et al., 2009, s. 59). U skladu sa tim, može se reći da je trgovina ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja izuzetno uznapredovala u virtualnom prostoru, pri čemu su i ponuda i potražnja imale koristi, a žrtve trgovine ljudima često bile u sve većem riziku (vidjeti također Antonopoulos et al., 2020).

Sa druge strane, upotreba IKT povećava rizike za izvršioce trgovine ljudima od otkrivanja: Oglasi se mogu snimati putem slikanja i kopiranja zaslona ekrana, ostavljaju se „digitalni tragovi“ kao što su ostaci starih oglasa/isteklih oglasa i sl. Sa ciljem prikrivanja kriminalnih radnji, trgovci ljudima pokušavaju biti brzi i „okretljivi“ i u digitalnom prostoru. Jedan od vrlo čestih obrazaca koji su usvojili je ponavljanje objavljivanja oglasa (često nekoliko puta dnevno tijekom sedmice), koji se zatvaraju pa se ponovo otvaraju (nakon nekoliko sedmica) na iste žrtve (najčešće žene) koje se svaki put pojavljuju pod novim imenima (aliasima) i na različitim lokacijama u UK (UK-E2; UK-E3; UK -E16).

Na temelju svega iznijetoga, može se zaključiti da se finansijske implikacije korištenja interneta, kao i IKT-a uopšte, za svrhe trgovine ljudima ogledaju u svođenju troškova na najmanju moguću mjeru. Ovo istraživanje je otkrilo da se lažni oglasi za posao istovremeno postavljaju na razne web stranice za zapošljavanje, uspostavljanje emotivnih veza i sklapanje brakova, a sa svrhom da se besplatno privuku i regrutuju potencijalne žrtve. Trgovci izrađuju web stranice i u zemljama porijekla, i to na jezicima potencijalnih žrtava, sa tim da se jedna web lokacija povezuje sa drugom, gradeći tako međunarodne mreže. Kao takav, sadržaj na prvoj web stranici može se koristiti kao „unrk“/“templejt“, pa se isti izgled može koristiti uvijek iznova i iznova, a na kraju omogućava jeftino i brzo prevođenje na različite jezike u zavisnosti od „tržišta“ gdje trgovci žele „plasirati“ seksualnu eksploataciju. Takođe, IKT su smanjili troškove koji su povezani sa kontrolom žrtava u fazi eksploatacije: *“Prije 20 godina trgovac ljudima bi trebao nekoga da pazi na djevojke. To više nije potrebno, barem ne u toj mjeri ...”* (UK-E3; UK-E1).

Uz sve to, IKT su dovele do nekih promjena u obrascima trošenja stečenog novca od strane trgovaca ljudima. Tako je, na primjer, brazilska mreža za trgovinu ljudima, koju su razotkrile britanske vlasti, uložila u sistem za upravljanje „kupcima“/“konzumentima“ zasnovan na internetskoj platformi, kao i u sistem

sigurnog mrežnog prolaza za plaćanje kreditnim karticama za obradu njihove mrežne/kartične potrošnje u Brazilu (UK-E16). Međutim, kao posebno važan nalaz, koji ujedno važi za generalni konsenzus među ispitanicima u ovom istraživanju, a kada je razgovarano o finansijskim implikacijama u fazi eksploatacije, bio je da, „*upotreba IKT ... znači ostavljanje tragova, a to je suprotno logici ovog ilegalnog tržišta*“ (UK-E8 ; takođe UK-E15; UK-16 itd.)

3.4. Profit od trgovine ljudima, investiranje i pranje novca

Često se tvrdi da je finansijska korist od trgovine ljudima značajna, naročito kada je u pitanju seksualno i radno iskorištavanje, te da predstavlja veliku dobit za one koji su uključeni u ovaj oblik kriminala (vidjeti na primjer Belser, 2005.). Studija koju je proveo Home Office, iz ranih 2000-ih, procijenila je nezakonito stečenu korist kroz seksualno iskorištavanje na približno 275 miliona funti u 2003. godini (Dubourg i Prichard, 2008). Slično tome, relativno novijom studijom, takođe Home Office-a, procijenjeno je da je korist stečena preko (punoljetnih) **žrtava** seksualnog iskorištavanja (samo za strane žene) u UK iznosila oko 130 miliona funti (Mills et al., 2013). Takođe, relevantne procjene ukazuju da se po jednoj stranoj žrtvi seksualnog iskorištavanja u UK može ostvariti prihod od oko 48.000 funti godišnje (SCDEA, 2011).

Neke naznake o finansijskim aspektima trgovine radnom snagom u UK mogu se naći u godišnjim izvještajima GLAA-e za 2013/2014, 2014/2015 i 2015/2016. Od 2013. do 2016. godine, GLAA (i partnerske agencije) identifikovale su ili razbile 78 organizovanih kriminalnih grupa za trgovinu ljudima kroz radnu eksploataciju, a utvrđena vrijednost nezakonito stečene imovine iznosila je 18.400.000 funti, sa iznosima identifikovanim kao neisplaćene plate, regresi ili troškovi prevoza od oko 6.600.000 funti. Očigledno, ove brojke se odnose samo na slučajeve poznate GLAA-i (GLA, 2014; 2015; 2016a; 2016b). Međutim, čak i da postoji tačan pregled dobiti ostvarene trgovinom ljudima, ta dobit ne mora nužno odgovarati finansijskom uspjehu svih trgovaca ljudima.

Finansijske istrage trgovine ljudima često ne daju rezultate srazmjerne naporu i resursima uloženim od strane agencija za provedbu zakona (Middleton et al., 2019). Na primjer, operacija „*Pentameter 2*“, pokrenuta u oktobru 2007, bila je zajednički nacionalni poduhvat koji je uključivao sve policijske snage u UK, SOCA-u, UK imigracijsku službu, Kraljevsko tužilaštvo i nekoliko NVO. Operacija je rezultirala hapšenjem 528 trgovaca ljudima, a „*od uhapšenih izvršilaca oduzeto je više od 500 000 funti gotovine [...]*“ (Home Office, 2008). Ako, zbog ekonomičnosti argumentovanja prihvatimo da je zaplijenjeni novac iznosio 550.000 funti, to bi značilo da zaplijenjeni novac po trgovcu iznosio u prosjeku

1041,66 funti. Sproat (2012) je analizirao podatke britanskog Ministarstva pravosuđa o naredbama o konfiskaciji imovine za osuđene trgovce ljudima, za period 2004.-2009. godina. Rezultati pokazuju da gotovo za 90% trgovaca ljudima nije uopšte ni izdato rješenje o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim djelom, zbog čega je Sproat (2012: 156) ponudio vjerodostojno objašnjenje: trgovci ljudima „*imali su tako malo imovine da se policija /kraljevsko tužiteljstvo nisu gnjavili pokušavajući!*“. Slično tome, jedan od ispitanika u provedenim intervjuima naglašava da trgovci ljudima u UK, kada je riječ o organizovanom kriminalu, nisu finansijski zanimljivi u poređenju sa drugim organizovanim kriminalcima koji su prioritet finansijske istrage, poput krijumčara droge: „*Finansijski gledano, trgovci ljudima, barem oni u UK, nalaze se na dnu „prehrambenog lanca“ organizovanog kriminala. Trgovci drogom su na vrhu. Lamborghini-ji i Porsche-i su vlasništvo dilera drogom, pa vlada i javnost žele da se pobrinemo za...*“ (UK-E15).

Razlozi za mali profit od trgovine ljudima koji se prikazuje u obavještajnim podacima, i kroz istrage registrovani profit, mogu biti rezultat (1) stvarno male dobiti za trgovce ljudima s obzirom na to da je ovaj „biznis“ u UK čisto konkurentno tržište, (2) zatim **činjenica da je najznačajniji dio poslovanja** baziran na gotovini, **što praćenje novca čini** izuzetno teškim, kao i (3) **činjenica da se plaćanja često vrše u zemljama** porijekla i zemljama tranzita, pa novac i ne ostaje u UK. Naravno, treba imati na umu i to da je nemoguće očekivati da vlasti razlikuju one trgovce ljudima koji su jednostavno potrošili novac od kriminala i one koji su svoju imovinu uspješno sakrili u drugim kontekstima.

Trošenje i ulaganje profita od trgovine ljudima: U većini slučajeva trgovine ljudima u UK, ostvareni profit se jednostavno troši na troškove životnog stila, nakite, odmore, poklone za djevojke i automobile. Prema GLA (2016b), trgovci ljudima prijavljuju svoje automobile na imena žrtava (što prati poreze i osiguranja), tako da automobili formalno ne pripadaju trgovcima. Značajni dijelovi ostvarenog profita koriste se za otplatu dugova koje imaju trgovaca ljudima, ili njihove porodice i prijatelji. Ostvarena dobit se takođe ulaže u legalnu ekonomiju, posebno u gotovinske firme (koja se često identificiraju kao mjesta eksploatacije), poput restorana brze hrane, autopraonica, salona za nokte i salona za uljepšavanje. Svote novca koriste se za kupovanje imovine u UK i u zemlji porijekla nebritanskih trgovaca ljudima (UK-E9; UK-E14; UK-E16; UK-E20). Rijetko se dobit od trgovine ljudima koristi za širenje ilegalnog poslovanja. U onim slučajevima u kojima je trgovina ljudima ugrađena u legalno poslovanje vjerovatnije je da će se i investirati taj legalni biznis. Međutim, što je sistem operacija grupe za trgovinu ljudima tajniji (npr. izvršen bez upliva u legalni biznis), to je teže novac ubaciti u legalne tokove.

Pranje novca i kretanje prihoda od trgovine ljudima: Kroz naše istraživanje, pranje novca na sofisticiranom, složenom i sistemskom nivou nije identifikovano kao uobičajna praksa za ovaj oblik kriminaliteta. Naime, obično se ilegalna dobit koristila za utvrđivanje legalnih poslovnih interesa, ukoliko se to uopšte može smatrati pranjem novca. Osim toga, generalno se može se reći da se nezakonita imovinska korist nije „prala“ kroz postojeće legalne poslove nakon što su oni osnovani. Ipak, zabilježeni su slučajevi u kojima su izvršiocima koji su učestvovali u „malim“ slučajevima trgovine ljudima prali novac putem jednostavnih lažnih shema za humanitarnu pomoć djeci. U prilično izolovanom slučaju, MX, kineska „gospođa“ koja je osuđena zbog pranja novca vodila je niz javnih kuća po sjevernom Londonu, navodno je imala jake veze sa Trijadama, a bila je uključena u trgovinu seksualnim uslugama i trgovinu drogom (obavještajni podaci navedeni u Huttonu, 2017).

Što se tiče „premještanja“ novca ostvarenog trgovinom ljudima iz UK u druge zemlje, tokom istraživanja se stekla opšta slika da zbog fragmentiranosti poslovanja nema previše potrebe za međunarodnim premještanjem novca. Nego, i onda kada takva potreba postoji, za premještanje novca se uglavnom koriste legalni biznisi i legalni finansijski kanali. U nekim slučajevima istočnoevropskih trgovaca ljudima, došlo je do određene repatrijacije sredstava putem bankovnih transfera koji su razbijeni na male iznose kako transferi ne bi bili registrovani kao sumnjivi, a „... u tome nema ništa ekstravagantno sofisticirano“ (UK-E16). Jedan od ispitanika se osvrnuo na istragu ROCU-a (Regionalne jedinice za organizovani kriminal) protiv kineske kriminalne organizacije koja je u Hong Kong prenijela milione britanskih funti preko niza banaka u UK. Bankovni računi koji su se nalazili na različitim mjestima u zemlji bili su povezani sa javnim kućama. Procijenjeno je da je između 5-15 miliona funti prebačeno u Hong Kong (UK-E14). Međutim, trgovci ljudima obično koriste usluge trenutnog prijenosa novca poput *MoneyGrama* ili *Western Uniona*, kod kojih se istovremeno daju mali depoziti. U tom se slučaju novac od trgovine ljudima prenosi u zemlju porijekla trgovaca ljudima i šalje članovima šire porodice i prijateljima (velikom broju primatelja). Ranije spomenuta brazilska mreža trgovine ljudima je koristila *Telecom 2 Surf and Pay* kao sigurno mrežno rješenje za plaćanje kreditnim karticama (za obradu svoje mrežne potrošnje), dok je značajan dio troškova nastajao upravo u Brazilu. Takođe, oni su koristili uslugu doznaka *NatWest (National Westminster Bank)* za vraćanje novčanih iznosa nazad u Brazil (UK-E16). Konačno, u nekim slučajevima u kojima su **žrtve** preuzete na ulazu u UK i za njih je plaćeno na licu mjesta, u gotovini, novac se odmah fizički prevezio nazad u zemlju porijekla (Webb i Burrows, 2009).

4. Zaključci i preporuke

Razumijevanje finansijskih aspekata trgovine ljudima je važna komponenta suprotstavljanja krivičnim djelima iz koristoljublja, pa može značajno doprinijeti efikasnom i efektivnom rasvjetljavanju ovih slučajeva, kao i njihovoj prevenciji (vidjeti takođe Antonopoulos et al., 2015; Levi, 2013). Međutim, uprkos činjenici da su imovinska korist stečena kriminalom i „suzbijanje kriminalnih finansija“ prioritet za kreatora zvaničnih politika i onih koji provode te politike u UK, „zabilježen je mali broj finansijskih obavještajnih istraga“ (UK-E16). To je jedan od razloga zbog kojeg ne postoji dovoljno znanja o upravljanju finansijama u samom procesu trgovine ljudima i nakon njega. Sve ove činjenice, zajedno sa drugim povezanim informacijama, dovode u pitanje pouzdanost zvaničnih podataka o trgovini ljudima u UK, a tome piše i Gudi (*Goodey*, 2008). Naime, osim tehničkih razloga (npr. „Tamna brojka“, ili „*ad hoc*“ efekti kao posljedica preduzetih aktivnosti od strane vlasti), uzrok toga je i činjenica da se ovi podaci često razdvajaju od podataka o ilegalnim i legalnim privrednim djelatnostima koje su direktno povezane sa trgovinom ljudima, na šta je upozorio i Kopp (2012).

Ovim istraživanjem smo naučno opisali i otkrili jedan dio istine o trgovini ljudima u UK, sa aspekta koji je drugačiji u odnosu na uobičajne pristupe naučnika sa fokusom interesovanja u ovoj oblasti. Istraživanje je pokazalo da je „scena“ trgovine ljudima u UK izuzetno fragmentirana i sa gotovo minimalnim preduslovima za ulazak na ovo ilegalno „tržište“. Naime, ova pojava se dešava na različitim mjestima, najčešće uključujući manje grupe ljudi, dok je često povezana sa različitim legalnim biznisima. Izvršiocima se vrlo lako, bez potrebe za snažnim kriminalnim vezama, uključuju u ovakve vidove antisocijalnog ponašanja. Iako je u značajnom broju slučajeva zabilježeno da su određene količine novca „oprane“, može se reći da su sofisticirani metodi pranja novca prije izuzetak nego pravilo u ovom ilegalnom biznisu u UK. Upravljanje profitom stečenim trgovinom ljudima odražava prvenstveno fragmentiranu prirodu ovog fenomena. Naime, ono je u većini slučajeva uslovljeno djelovanjem relativno malih grupa ili mreža za trgovinu, finansijskim sposobnostima preduzetnika involviranih u kriminal i moguću „ugrađenost“ mreža trgovine ljudima u legalne poslove, kao i neke druge lične okolnosti trgovaca ljudima. Kada je riječ o legalnim ulaganjima nelegalno stečenog profita, može se reći da su ona skromna i da, u većini slučajeva, odražavaju skroman profit ostvaren u prilično otvorenom i visoko konkurentnom „biznisu“. Osim u imovinu, trgovci ljudima najčešće ulažu u gotovinske firme.

Na temelju ovog istraživanja mogu se dati i preporuke za buduće praktične i istraživačke poduhvate. Prvo, neophodan je kontinuirani razvoj baze znanja o društvenoj organizaciji trgovine ljudima i njezinim finansijskim aspektima, ne

samo u UK nego i u drugim državama i međunarodno. Finansije nisu „samo još jedan element“ procesa trgovine ljudima, već su potpuno i nerazdvojno povezane sa društvenom organizacijom fenomena, od vrbovanja i regrutacije do eksploatacije. Uz to, potrebno je dodatno istražiti razloge opravdanosti trgovaca ljudima za ulazak u ovaj ilegalni posao. Olako držeći da je sticanje materijalne koristi jednostavno obrazloženje za ulazak i ostanak u ovom ilegalnom biznisu, predstavlja samo djelomičan i nepotpun pogled na ovaj fenomen, koji u konačnici može imati značajne implikacije na istragu (vidjeti takođe Middleton et al, 2019.). Na kraju, očigledno postoji potreba za kontinuiranim razvojem baze znanja o načinima na koje IKT utiču na društvenu organizaciju i finansije trgovine ljudima. Naime, u digitalnoj sferi nekoliko godina može biti čitava „era“ u smislu razvoja.

Prikazani rezultati istraživanja mogli bi biti nadahnuće za naučnike sa područja Balkana. Provođenjem sličnih studija osigurale bi se valjano utvrđene činjenice o važnim aspektima trgovine ljudima, ali bi se na temelju tih činjenica doprinijelo i definisanju relevantnih preporuka za donosiocce odluka. Štaviše, ovaj rad može doprinijeti i praktičarima koji su uključeni u borbu protiv trgovine ljudima, a kako bi bolje razumijeli ovaj fenomen u kontekstu UK, kao zemlje u kojoj su identifikovane i žrtve trgovine ljudima porijeklom iz svih balkanskih zemalja.

Literatura

- Antonopoulos, G.A., Baratto, G., Di Nicola, A., Diba, P., Martini, E., Papanicolaou, G. i Terenghi, F. (2020). *Technology in Human Smuggling and Trafficking*. Springer.
- Antonopoulos, G.A. i Hall, A. (2016). The Financial Management of the Illicit Tobacco Trade in the United Kingdom. *British Journal of Criminology*, 56(4), 709-728. <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azv062>
- Antonopoulos, G.A., Hall, A., Levi, M. i Rusev, A. (2015). Understanding Criminal Finances: Policy and Methodological Framework. In CSD (ed.) *Financing of Organised Crime*. (pp.11-28). CSD.
- Antonopoulos, G.A. i Papanicolaou, G. (2018). *Organised Crime*. Oxford University Press.
- Beels, M. (2017). *Preventing Labour Exploitation*. Warwick Papers in Industrial Relations n.107. University of Warwick.
- Belser, P. (2005). *Forced Labor and Human Trafficking: Estimating the Profits*. Working Paper 42. International Labor Office.

- Brå (2008). *The Organisation of Human Trafficking*. Brå.
- Broad, R. (2013). ‘*Stuck in Traffic*’: *A Study of Individuals Convicted for Human Trafficking Offences Through the UK Criminal Justice System*. Doctoral thesis, University of Manchester.
- Cauduro, A., Di Nicola, A., Fonio, C., Nuvoloni, A., i Ruspini, P. (2009). Innocent When You Dream: Clients and Trafficked Women in Italy. In: Di Nicola, A., Cauduro, A., Lombardi, M., and Ruspini, P. (eds). *Prostitution and human trafficking. Focus on clients*. (pp.31-66). Springer. http://dx.doi.org/10.1007/978-0-387-73630-3_4
- Council of Europe (2017). *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Bosnia and Herzegovina*, Second Evaluation Round, GRETA(2017)15, July 2017. <https://rm.coe.int/greta-2017-15-fgr-bih-en/1680782ac1> (accessed 5.12.2020)
- CSD (2015) *Financing of Organised Crime*. Centre for the Study of Democracy.
- Department of State (2020). *Trafficking in Persons Report – 20th Edition*. Department of State. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/2020-TIP-Report-Complete-062420-FINAL.pdf> (Accessed 5.12.2020)
- Diba, P., Antonopoulos, G.A. i Papanicolaou, G. (2017). *Surf and Sound – The Role of the Internet in the Human Smuggling and Trafficking Process: UK Report*. Teesside University and European Commission.
- Dubourg, R., i Prichard, S. (2008). *Organised crime: revenues, economic and social costs, and criminal assets available for seizure*. Home Office.
- Europol (2014). *Trafficking in human beings and the internet*. Europol.
- Fouladvand, S., i Ward, T. (2019). Human Trafficking, Vulnerability and the State. *The Journal of Criminal Law*, 83(1), 39–54. <http://dx.doi.org/10.1177/0022018318814373>
- GLA (2014). *GLA Annual Report and Accounts, 1 April 2013 to 31 March 2014*. GLA.
- GLA (2015). *GLA Annual Report and Accounts, 1 April 2014 to 31 March 2015*. GLA.
- GLA (2016a). *GLA Annual Report and Accounts, 1 April 2015 to 31 March 2016*. GLA.
- GLA (2016b). *Horse trading*. <https://www.youtube.com/watch?v=k-I5EtcewdM>
- Goodey, J. (2008). Human Trafficking: Sketchy Data and Policy Responses. *Criminology and Criminal Justice*, 8, 421–442. <http://dx.doi.org/10.1177/1748895808096471>
- Home Office (2008). Major Police Probe into Trafficking Lead to 528 Arrests. *Home Office News Release*, 124/2008.

- Hutton, S. (2017). *Organised Crime: An Ethnographic Study of the Monitoring and Disrupting of those Designated as High-Level ‘Organised Criminals’ Within the Metropolitan Police*. Unpublished PhD thesis, Open University.
- Institution on Human Rights Ombudsman of BiH (2013). *Special report on the status of Roma in BiH*. Institution on Human Rights Ombudsman of BiH.
- Kleemans, E. R., i Smit, M. (2014). Human smuggling, human trafficking, and exploitation in the sex industry. In L. Paoli (ed.), *Oxford Handbook on Organized Crime*. Oxford University Press.
- Kopp, P. (2012). Human Trafficking and International Financial Flows. In: Reuter, P. (Ed.) *Draining Development: Controlling Flow of Illicit Funds from Developing Countries*. (pp.171-202). World Bank Press.
- Levi, M. (2013). *Drug Law Enforcement and Financial Investigation Practices*. (Report n.5). International Drug Policy Consortium.
- Middleton, B., Antonopoulos, G.A. i Papanicolaou, G. (2019). The Financial Investigation of Human Trafficking in the UK: Legal and Practical Perspectives. *Journal of Criminal Law*, 83(4), 284-293. <http://dx.doi.org/10.1177/0022018319834364>
- Mijalković, S. (2009). *Suprotstavljanje trgovini ljudima i krijumčarenju migranata*. Službeni glasnik.
- Mills, H., Skodbo, S., i Blyth, P. (2013). *Understanding organised crime: estimating the scale and the social and economic costs*. Home Office.
- Mujanović, S. (2012). *Trgovina ljudima*. Jordan studio.
- NCA (2016). *National Strategic Assessment of Serious and Organised Crime 2016*. <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/publications/731-national-strategic-assessment-of-serious-and-organised-crime-2016/file>
- NCA (2017). *Human Trafficking: National Referral Mechanism Statistics – End of Year Summary 2016*. <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/publications/national-referral-mechanism-statistics/2016-nrm-statistics/788-national-referral-mechanism-statistics-end-of-year-summary-2016/file>
- Papic, Ž., i Fatahovic, M. (2019). *Prema Evropskoj Uniji - Ključni problem socijalnog uključivanja u BiH*. Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina. http://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2019/Prvi_policy_papir_finalna_verzija.pdf (Accessed 5.12.2020.)
- Radio Sarajevo (2015). *Trgovina ljudima teška 2,5 miliona eura: Žene odvojene od djece prostile i džeparile u Parizu*. <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/trgovina-ljudima-teska-25-miliona-eura-zene-odvojene-od-djece-prostile-i-dzeparile-u-parizu/206525> (Accessed 21.12.2020.)
- Radovanović, S., i Knežević, A. (2014). *Romi u Srbiji*. Republički zavod za statistiku.

- SCDEA (2011). *Human Trafficking Intelligence Assessment Summary*. SC-DEA.
- Skrivankova, K. (2014). *Forced Labour in the United Kingdom*. Joseph Rowntree Foundation.
- Spencer, J. (2014). Human Trafficking Policy Making and the Politics of International Criminal Justice: A Case Study of Sexual Exploitation. In: van Duyne, P.C., Harvey, J., Antonopoulos, G.A., von Lampe, K., Maljević, A. i Markovska, A. (eds) *Corruption, Greed and Crime-Money: Sleaze and Shady Economy in Europe and Beyond*. (pp.291-312). Wolf Legal Publishers.
- Sproat, P. (2012). A Critique of the Official Discourse on Drug and Sex Trafficking by Organised Crime Using Data on Asset Recovery. *Journal of Financial Crime*, 19(2), 149-162. <http://dx.doi.org/10.1108/13590791211220421>
- Surtees, R. (2008). Traffickers and trafficking in Southern and Eastern Europe. Considering the other side of human trafficking. *European Journal of Criminology*, 5, 39–68.
- UKHTC/SOCA (2013). *A Strategic Assessment on the Scale and Nature of Human Trafficking in 2012*. <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/publications/15-ukhtc-strategic-assessment-on-human-trafficking-in-2012/file>
- UNODC (2020). *The impact of COVID-19 on organized crime*. Vienna: UNODC. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/covid/RB_COVID_organized_crime_july13_web.pdf
- Dottridge, M., Ninković, O. L., Sax, H. i Vujović, S. (2021). *The Phenomenon of Child Trafficking in Bosnia and Herzegovina*. Council of Europe.
- Webb, S. i Burrows, J. (2009). *Organised Immigration Crime: A Post-Conviction Study*. Research Report 15. Home Office.
- Weitzer, R. (2015). Human Trafficking and Contemporary Slavery. *Annual Review of Sociology*, 41, 223-242. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112506>
- Zhang, S. (2009). Beyond the Natasha Story – A Review and Critique of Current Research on Sex Trafficking. *Global Crime*, 10(3), 178-195. <http://dx.doi.org/10.1080/17440570903079899>

Georgios A. Antonopoulos, PhD
Professor
Teesside Univerzitet, United Kingdom

Srđan VUJOVIĆ, PhD
Strategy and Quality Assurance Lead
World Vision International

CRIME AND MONEY: UNDERSTANDING HUMAN TRAFFICKING AND ITS FINANCES IN THE UNITED KINGDOM

The aim of this article is to provide an account of the human trafficking 'business' in the United Kingdom (UK), as one of the significant 'destination countries' for trafficking victims, by linking it with the context of Balkan countries as 'countries of origin'. Apart from open sources on the topic, the study is based primarily on interviews conducted with experts on human trafficking from various British law enforcement agencies, Non-Governmental Organisations, the Home Office, social services, and academia, as well as intelligence reports by the Metropolitan Police. Our research has shown that the human trafficking scene in the UK is extremely fragmented and decentralised, and with a low entry threshold. Moreover, the research has shown that there is a range of rationales for entering the market, with these rationales having financial implications. The organisation of human trafficking and its finances are facilitated by the use of information and communication technologies. Human trafficking profits tend to be modest, and their management reflects the fragmented nature of the phenomenon. While sophisticated schemes laundering human trafficking money do exist, they are the exception rather than the rule in the UK.

Keywords: Human trafficking, United Kingdom, crime money, money laundering, information and communication technologies.